ଇତିହାସ

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଭାରତରେ କମ୍ପାନୀ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା

ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପୂର୍ବରୁ ଭାରତର ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା :

ଭାରତବର୍ଷର ରାଜନୈତିକ ଇତିହାସରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏକ ଗତାନୁଗତିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ରାଜନୈତିକ ଦୃଶ୍ୟପଟରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଭାବରେ ବାବରଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଦୀର୍ଘ ଦେଢ଼ଶହ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତିଷ୍ଠି ରହିଥିଲା । ରାଜନୈତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଗଲା । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ଓ ବିଭାଜନ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉତ୍‌ଥାନ ହେଲା । ଏଥି ସହିତ ଭାରତରେ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ସମୟରେ ମରହଟ୍ଟା, ଶିଖ୍ ଓ ଜାଠମାନେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଥିଲେ । ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ଓ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପନରେ ଅସଫଳ ହୋଇ ଔରଙ୍ଗଜେବ ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗକଲେ । ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ଓ ଅଯୋଗ୍ୟ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଅମୀରମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଶାସନ ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଦୁର୍ବଳତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଅମୀର ବା ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନେ ନିଜନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନପାଇଁ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ । ଏହି ଅମୀରମାନେ ଦୁରାନୀ, ଇରାନୀ ଓ ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନୀ ପ୍ରଭୃତି ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ମୋଗଲ ଦରବାରକୁ ଦୁର୍ବଳ କରି ରାଜନୈତିକ ଫାଇଦା ହାସଲ କଲେ । ଫଳରେ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଶାସନ ଦୁର୍ବଳ ହେଲା। ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନକର୍ତ୍ତାମାନେ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରିବାକୁ ଆଗଭର ହେଲେ ।

ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ସୁବା ନିଜାମ-ଉଲ-ମୁଲ୍‌କଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କରିଥିଲା । ସେ ମୋଗଲ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଉଚ୍ଚପଦବୀରେ ରହି "କୁଲି ଖାଁ" ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ମୋଗଲ ଶାସକଙ୍କଦ୍ୱାରା ସେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଥିଲେ । ପରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ନିଜର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ବିସ୍ତାର କଲେ । ତାଙ୍କ ଆଚରଣରେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ହାଇଦ୍ରାବାଦର ଶାସକ ମୁବାରିଜ ଖାଁଙ୍କୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପଠାଇଲେ । ନିଜାମ-ଉଲ୍-ମୁଲ୍‌କ୍ ମୁବାରିଜ ଖାଁଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି "ଅସଫ୍ ଜାହ" ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ କରି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଶାସନ କଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଇଉରୋପୀୟ କମ୍ପାନୀଗୁଡ଼ିକ ଏହି ସୁବାରେ ରାଜନୀତିରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିଥିଲେ ।

ଅଯୋଧ୍ୟାର ସୁବା ଅଯୋଧ୍ୟା, ବନାରସ (ବାରଣାସୀ), ଆଲ୍ଲାହାବାଦ ଓ କାନପୁରକୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସାଦତ୍ ଖାଁ ଏହାର ସୁବାଦାର ଥିଲେ । ତାଙ୍କପରେ ସଫଦରଜଙ୍ଗ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଶାସକ ହେଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେ ଦିଲ୍ଲୀର ୱାଜିର (ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ) ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲା ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ ହେଲେ । ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଗଠନ କରି ଉତ୍ତର ଭାରତ ରାଜନୀତିରେ ସେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ ।

> **ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?**
>
> ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟମାନେ ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେତେକ ପଦବୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ୱାଜିର ପଦବୀଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଅର୍ଥ ଓ ରାଜସ୍ୱ ବିଭାଗ ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଥିଲା । ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ସେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ ଓ ବରଖାସ୍ତ କରିପାରୁଥିଲେ।
>
> ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟମାନେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାର କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଥିଲେ ସୁବାଦାର ଓ ଦେୱାନ। ସୁବାଦାରମାନେ ନିରାପତ୍ତା, ପୋଲିସ ଓ ଫୌଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମା ତଦାରଖ କରୁଥିଲେ । ଦେୱାନମାନେ ରାଜସ୍ୱ ଓ ତତ୍ ସମ୍ପର୍କୀୟ ମକଦ୍ଦମା ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ ।

ଦିଲ୍ଲୀର ଉତ୍ତରରେ ଲାହୋର ଓ ମୁଲତାନ ମୋଗଲ ଶାସନାଧିନ ଥିଲା। ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବିଶୃଙ୍ଖଳାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ପାରସ୍ୟର ରାଜା ନାଦିର ଶାହ ୧୭୩୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ସେ ଲାହୋର ଅଧିକାର କରି ଦିଲ୍ଲୀ ଅଭିମୁଖେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ପାନିପଥଠାରୁ କିଛି ଦୂରରେ କର୍ଣ୍ଣାଲ ଠାରେ ମୋଗଲ ସେନା ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତିରୋଧ

କଲେ । ନାଦିରଶାହ ମୋଗଲ ସେନାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତକରି ପରାଜିତ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ମହମ୍ମଦ ଶାହଙ୍କୁ ନେଇ ଦିଲ୍ଲୀ ନଗରୀରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ବହୁଦିନ ଦିଲ୍ଲୀ ଅଧିକାର କରି ସେଠାରେ ଲୁଣ୍ଠନ ଓ ନରହତ୍ୟା ଚଳାଇଲେ । ଦିଲ୍ଲୀ ନଗରୀ ଏକ ଶ୍ମଶାନରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା । ଅବଶେଷରେ ଦିଲ୍ଲୀକୁ ଲୁଣ୍ଠନକରି ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ନିର୍ମିତ ମୟୂରସିଂହାସନ ଏବଂ କୋହିନୂର ହୀରା, ହସ୍ତୀ ଓ ଅଶ୍ୱଗୁଡ଼ିକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ପାରସ୍ୟ ଫେରିଗଲେ ।

(ନାଦିର ଶାହ)

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ଶାହାଜାହାନ ମୟୂର ସିଂହାସନ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ହୀରା, ନୀଳା, ମୋତି, ମାଣିକ୍ୟ ଖଚିତ ଏହି ସିଂହାସନଟି ଏକ ଲକ୍ଷ କୋଟିଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚରେ ସାତବର୍ଷ ସମୟରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

ରାଜପୁତମାନେ ଆକବରଙ୍କ ସମୟରେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କୁ ଦୃଢ଼ ସମର୍ଥନ ଦେଇ ଆସୁଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ଆଉରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଧର୍ମବିଦ୍ୱେଷନୀତି ପାଇଁ ରାଜପୁତମାନେ ମୋଗଲମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ହୋଇଗଲେ । ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ରାଜପୁତମାନେ ମେୱାର (ଉଦୟପୁର), ମାରୱାର (ଯୋଧପୁର) ଓ ଅମ୍ବର (ଜୟପୁର) ନାମକ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କଲେ । ମାରୱାରର ରାଜା ଅଜିତ ସିଂହ ଗୁଜରାଟ ଓ ଆଜମିରର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ହେଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଆଗ୍ରାର ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଦିଲ୍ଲୀ, ଜୟପୁର, ବନାରସ, ମଥୁରା ଓ ଉଜ୍ଜୟିନୀରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଜ୍ଞାନ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣାଗାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ରାଜପୁତମାନେ ମରହଟ୍ଟା ଓ ଜାଠମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବାରୁ ଏମାନଙ୍କର ଉତ୍‌ଥାନ ସମ୍ଭବ ହେଲାନାହିଁ ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :

ନାଦିରଶାହ କେଉଁ ପଥ ଦେଇ ଦିଲ୍ଲୀ ନଗରୀରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ତାହା ଏକ ରେଖାଙ୍କିତ ମାନଚିତ୍ରରେ ଦେଖାଅ ।

ଗୁରୁଗୋବିନ୍ଦ ସିଂହ ଶିଖମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗଠିତ କରି ଏକ ଲଢୁଆଗୋଷ୍ଠୀ ଗଠନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କପରେ ବାନ୍ଦା ବାହାଦୁର ଶିଖ୍‌ମାନଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ଲାହୋର ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଶିଖ୍‌ମାନେ ଝେଲମ୍‌ଠାରୁ ସତଲେଜ୍ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପିଥିବା ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ନିଜର ଅଧୀନକୁ ଆଣିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କୌଣସି ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଶିଖ୍‌ମାନେ ବାରଗୋଟି ସଂଘରେ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଘକୁ "ମିସ୍‌ଲ" କୁହାଯାଉଥିଲା । ଆଫଗାନୀ ରାଜା ଅହମ୍ମଦଶାହ ଅବ୍‌ଦାଲ୍ଲୀ ଏହି ମିସଲ୍‌ଗୁଡ଼ିକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରି ବିଫଳ ହୋଇ ସ୍ୱଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗକୁ ମହାରାଜା ରଣଜିତ୍ ସିଂହ ଏହି ମିସଲ୍‌ଗୁଡ଼ିକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରିଥିଲେ ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ଶିଖ୍ ସର୍ଦ୍ଦାରମାନେ ଝେଲମ୍‌ଠାରୁ ସତଲେଜ୍ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପିଥିବା ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ନିଜର ଅଧିକାରକୁ ଆଣିଥିଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରି ପାରିନଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଶିଖ୍‌ମାନେ ବାରଗୋଟି ସଂଘରେ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଘକୁ "ମିସ୍‌ଲ" କୁହାଯାଉଥିଲା ।

ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ସମୟରେ ଶିବାଜୀ ମରହଟ୍ଟା ଶକ୍ତିକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ମରହଟ୍ଟା ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶମ୍ଭୁଜୀଙ୍କୁ ମୋଗଲମାନେ ହତ୍ୟାକଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶାହୁଜୀଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଥିଲେ । ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ପରେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇ ଶାହୁଜୀଙ୍କୁ କାରାଗାରରୁ ମୁକ୍ତକଲେ ଏବଂ ଶିବାଜୀଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର ରାଜାରାମଙ୍କୁ ରାଜା କରାଇଲେ । ରାଜାରାମ ଓ ଶାହୁଜୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସିଂହାସନ ପାଇଁ ଗୃହଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ପେଶୱା ବାଲାଜୀ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶାହୁଜୀ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ । ରାଜାରାମଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ବିଧବା ପତ୍ନୀ ତାରାବାଈ ନିଜର ନାବାଳକ ପୁତ୍ର ତୃତୀୟ ଶିବାଜୀଙ୍କୁ କୋହ୍ଲାପୁର ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ରାଜପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ ଶାସନ ଚଳାଇଲେ । ତାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ମରହଟ୍ଟାବାହିନୀ ସାହସ ଓ ଉତ୍ସାହ ସହ ମୋଗଲବାହିନୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ।

ମରହଟ୍ଟା ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର ପାଇଁ ତାରାବାଈ ଓ ଶାହୁଜୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୃହଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥିଲା । ଶାହୁଜୀ ତାଙ୍କ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ପେଶୱା (ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ) ବାଲାଜୀ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ସହାୟତାରେ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ । ଶାହୁଜୀଙ୍କୁ ନାମକୁ ମାତ୍ର ରାଜା କରାଇ

ବାଲାଜୀ ନିଜେ ଶାସନ ଚଳାଇଲେ । ସେହିଦିନ ଠାରୁ ପେଶୱା ପଦ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମିକ ହେଲା । ବାଲାଜୀଙ୍କ ପରେ ପ୍ରଥମ ବାଜିରାଓ ମରହଟ୍ଟା ମାନଙ୍କର ଶାସକ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ମରହଟ୍ଟା ଶକ୍ତି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଆଫଗାନର ରାଜା ଅହମ୍ମଦଶାହ ଅବଦଲୀ ମରହଟ୍ଟା ରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଶେଷରେ ୧୭୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତୃତୀୟ ପାନିପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଫଳରେ ମରହଟ୍ଟା ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନ ଆଶା କ୍ଷୀଣ ହୋଇଗଲା ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ମରହଟ୍ଟା ଶାସକ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କରୁଥିବା ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପେଶୱା ପଦବୀ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଜନହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ଥିଲା । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେକୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ତାଙ୍କ ଦସ୍ତଖତରେ କରାଯାଉଥିଲା ।

ବାଣିଜ୍ୟବାଦ ଓ ବ୍ୟାବସାୟିକ ସଂଘର୍ଷ– ପ୍ରାଚୀନଯୁଗରୁ ଭାରତ ସହିତ ୟୁରୋପୀୟ ଦେଶମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ସ୍ଥଳପଥ ଓ ଜଳପଥ ମାଧ୍ୟମରେ ଚାଲିଥିଲା । ଆରବୀୟ ବଣିକମାନେ ଭାରତରୁ ଜିନିଷ କିଣିନେଇ ରୋମ୍‌ର ବଣିକମାନଙ୍କୁ ବିକ୍ରି କରୁଥିଲେ । ରୋମୀୟ ବଣିକମାନେ ଚଢ଼ା ଦରରେ ପଶ୍ଚିମ ଇଉରୋପରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବିକ୍ରି କରୁଥିଲେ । କନଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲ୍ ଦେଇ ୟୁରୋପ ସହିତ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ଚାଲୁଥିଲା । ୧୪୫୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତୁର୍କୀମାନେ କନଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲ୍ ଅଧିକାର କଲାପରେ ଭାରତ ଓ ୟୁରୋପ ମଧ୍ୟରେ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ତେଣୁ ସେମାନେ ଭାରତ ସହିତ ସିଧା ସଳଖ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା ଚଳାଇଲେ । ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନେ ପ୍ରଥମେ ଭାରତକୁ ଆସି ୟୁରୋପୀୟମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ କରିଥିଲେ ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

କନଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲ୍ (ଆଧୁନିକ ଇସ୍ତାନବୁଲ) ତୁର୍କୀ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନ ଶିକ୍ଷା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ବାଣିଜ୍ୟସ୍ଥଳୀ ଥିଲା । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଟୋମାନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୁଲତାନ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହମ୍ମଦ ୧୪୫୩ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ କନଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲ୍ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ୟୁରୋପରେ ନବଜାଗରଣ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ କନଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲ୍‌ର ପତନ ବିଶେଷଭାବେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ– ୧୪୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଭାସ୍କୋଡାଗାମା ଉତ୍ତମାଶା ଅନ୍ତରୀପ ପାର ହୋଇ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳସ୍ଥ କାଲିକଟ୍ (କୋଝିକୋଡ଼)ଠାରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ । ଜାମୋରିନ୍ ଉପାଧିଧାରୀ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଶାସକ ଥିଲେ । ଭାସ୍କୋଡାଗାମା ଜାମୋରିନ୍‌ଙ୍କ ଦରବାରରେ ପହଞ୍ଚି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନଙ୍କୁ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବାପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ। ରାଜା ତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକରି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନଙ୍କୁ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେଇଥିଲେ । ଫଳରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନେ ଭାରତରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଭାରତର ଗୋଆ, ଡାମନ, ଡିଉ, ସାଲସେଟ୍ ବେସିନ, ବମ୍ବେ (ମୁମ୍ବାଇ) ଏବଂ ବଙ୍ଗ ଦେଶର ହୁଗୁଳି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ନିର୍ମାଣ କରି ଭାରତରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଭାରତରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ଅଧିକୃତ ଅଞ୍ଚଳର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଭାବେ ଆଲବୁକର୍କ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଏକ ବିରାଟ ନୌଶକ୍ତି ଗଠନ କରି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନଙ୍କ ପ୍ରତିପତ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ ।

(ଭାସ୍କୋଡାଗାମା)

ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନେ ଜଳଦସ୍ୟୁ ବୃତ୍ତି କରି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ବାଣିଜ୍ୟତରୀକୁ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନିଜର ବ୍ୟବସାୟର ପ୍ରସାର କରିଚାଲିଲେ । ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ପ୍ରସାର କରାଇଲେ । ଫଳରେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ବାଧା ଦେଇଥିଲେ । ଶେଷରେ ଇଂରେଜ ଓ ଡଚ୍ ବା ଓଲନ୍ଦାଜ୍‌ମାନଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ହରାଇଥିଲେ । ୧୯୬୧ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଆ, ଡାମନ, ଡିଉ ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକାରରେ ଥିଲା । ସେହିବର୍ଷ ସ୍ୱାଧୀନଭାରତ ସରକାର ଏହି ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକାର କରିବାରୁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନଙ୍କ ଉପନିବେଶ ଭାରତରୁ ଲୋପପାଇଲା।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କହିଲେ ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିବା ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରସାର ପାଇଁ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ନିର୍ମାଣ କରିବା ସହ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ବୁଝାଏ ।

ଓଲନ୍ଦାଜ– ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ହଲାଣ୍ଡ (ବର୍ତ୍ତମାନର ନେଦରଲାଣ୍ଡ)ର ଅଧିବାସୀ ଡଚ୍ ବା ଓଲନ୍ଦାଜ୍‌ମାନେ ଭାରତ ସହିତ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରି ନୌଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ୧୬୦୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେମାନେ ଡଚ୍ ଇଷ୍ଟ୍‌ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଗଠନ କରିଥିଲେ । ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପରେ ସେମାନେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନଙ୍କ ସହିତ ତୀବ୍ର ପ୍ରତିଯୋଗିତାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନଙ୍କ ସହ ସଂଘର୍ଷ କରି ସେମାନଙ୍କର ଅନେକ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠିକୁ ଦଖଲ କଲେ । ଗୁଜରାଟ, କରମଣ୍ଡଳ ଉପକୂଳ, ବଙ୍ଗଦେଶ, ବାଲେଶ୍ୱର, କୋଚିନ୍ ଆଦି ସ୍ଥାନରେ ସେମାନେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଭାରତରେ ଏକଚାଟିଆ ବ୍ୟବସାୟ କରି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲାବେଳେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ସଂଘର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ଶେଷରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କଠାରୁ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଭାରତରୁ ବିଦାୟନେଇ ଇଣ୍ଡୋନେସିଆର ଜାଭା ଓ ସୁମାତ୍ରା ଅଞ୍ଚଳକୁ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ ପଳାଇ ଗଲେ ।

ଦିନାମାର– ଡେନମାର୍କର ଅଧିବାସୀ ଡେନ୍‌ସ୍‌ଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଦିନାମାର କୁହାଯାଏ । ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟିକ କମ୍ପାନୀ ଗଠନ କରି ଭାରତରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନେ ବଙ୍ଗଦେଶର ଶ୍ରୀରାମପୁରଠାରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ପରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ବିକ୍ରୟ କରି ଭାରତରୁ ବିଦାୟ ନେଇଥିଲେ ।

ବ୍ରିଟିଶ୍ ଇଷ୍ଟ୍‌ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ – ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଣୀ ପ୍ରଥମ ଏଲିଜାବେଥଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳର ଶେଷଭାଗକୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ଦଳେ ବଣିକ ଓ ନାବିକ ପ୍ରାଚ୍ୟଦେଶ ସହିତ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ରାଣୀଙ୍କର ଅନୁମତି ଭିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ୧୬୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରାଣୀ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା ମଞ୍ଜୁର କରି ପ୍ରାଚ୍ୟଦେଶ ସହିତ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ ଏକ ସନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ରାଣୀଙ୍କ ସନନ୍ଦ ପାଇଥିବା କମ୍ପାନୀ – ବ୍ରିଟିଶ ଇଷ୍ଟ୍‌ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୬୦୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା ପ୍ରଥମ ଜେମ୍‌ସ କମ୍ପାନୀର କ୍ୟାପଟେନ ହକିନସ୍‌ଙ୍କୁ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ଦରବାରକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ହକିନସ୍‌ଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ଜାହାଙ୍ଗୀର ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ସୁରତଠାରେ ଏକ ସ୍ଥାୟୀ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିବାପାଇଁ ଆଦେଶ ପତ୍ର ଦେଇଥିଲେ । ଏହାର ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ୧୬୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜଦୂତ ସାର ଟମାସ୍‌ରୋ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ଦରବାରକୁ ଆସି ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ସହ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ନାନା ପ୍ରକାର ବାଣିଜ୍ୟ ସୁବିଧା ପାଇଁ କୋଠି ନିର୍ମାଣର ଅଧିକାର ହାସଲ କରିଥିଲେ । ଫଳରେ ଇଂରେଜ କମ୍ପାନୀ ଭାରତର ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ ତଥା ଦେଶର ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ମାନଙ୍କରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ମସଲିପଟ୍ଟମ୍, ମହାନଦୀ ମୁହାଣସ୍ଥିତ ହରିପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର, ହୁଗୁଳୀ, ପାଟଣା ଓ କାଶିମବଜାର ପ୍ରଭୃତି ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ (ଚେନ୍ନାଇ), ବମ୍ବେ (ମୁମ୍ବାଇ) ଓ କଲିକତା (କୋଲକାତା) ଇଂରେଜମାନଙ୍କର

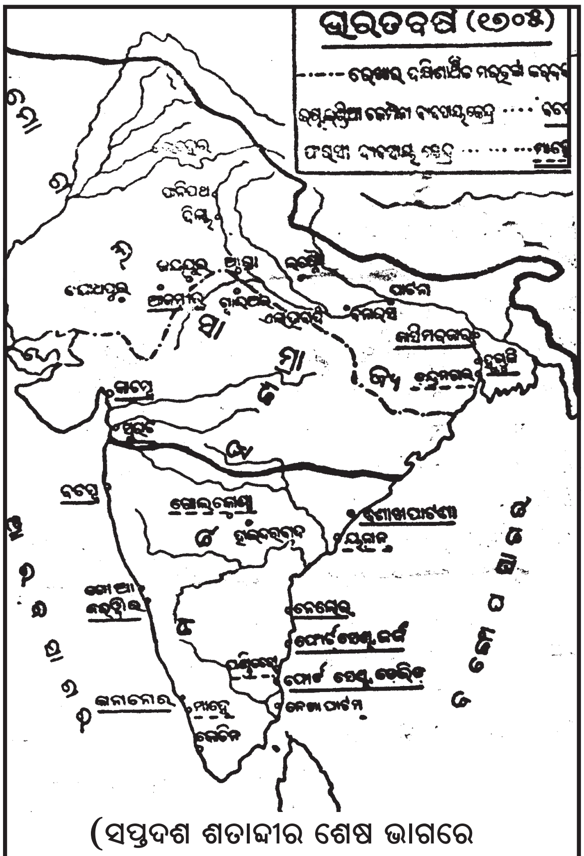

(ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ଭାରତରେ ବୈଦେଶିକ ଉପନିବେଶ)

ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ୧୬୩୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରେଜମାନେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜଠାରେ **ଫୋର୍ଟସେଣ୍ଟଜର୍ଜ** ନିର୍ମାଣ

କରିଥିଲେ । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ତାମିଲନାଡୁର ଚେନ୍ନାଇଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସେହିପରି ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନଙ୍କ ଅଧିନରେ ଥିବା ବମ୍ବେକୁ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜର ରାଜା ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ଚାଲର୍ସଙ୍କୁ ଯୌତୁକସୂତ୍ରରେ ଦେଇଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଚାଲର୍ସ ବମ୍ବେକୁ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀକୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବାରୁ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ଏଠାରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ୧୬୬୮ରେ ଗଢ଼ିଉଠିଥିଲା । ୧୬୯୦ରେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ବଙ୍ଗରେ ହୁଗୁଳୀ ନଦୀ କୂଳରେ "ଫୋର୍ଟ ଉଇଲିୟମ ଦୁର୍ଗ" ନିର୍ମାଣ କଲେ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ଏବଂ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଲାଞ୍ଚ ଦେଇ ସୂତାନଟି, କଲିକତା ଓ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମର ଜମିଦାରୀ ପାଇଲେ ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :

ଇଉରୋପ ମାନଚିତ୍ରରେ ଇଂଲଣ୍ଡ, ହଲାଣ୍ଡ, ଫ୍ରାନ୍ସ, ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ ଓ ଡେନମାର୍କ ଦେଶଗୁଡ଼ିକୁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ରାଜଧାନୀଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନିତ କର ।

ଫରାସୀ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ

କମ୍ପାନୀ– ଫ୍ରାନ୍ସର ସମ୍ରାଟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶଲୁଇଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ କୋଲବର୍ଟଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ୧୬୬୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଫରାସୀ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଅନୁମତି ପାଇ ଫରାସୀ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ସୁରତଠାରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ନିର୍ମାଣ କଲେ । ପରେ କମ୍ପାନୀ ମସିଲିପଟ୍ଟମ୍, ପଣ୍ଡିଚେରୀ (ପୁଦୁଚେରି) ଓ ବଙ୍ଗଳାର ଚନ୍ଦନନଗରଠାରେ ବାଣିଜ୍ୟକୋଠି ନିର୍ମାଣ କଲେ । ଫ୍ରାଙ୍କୋଏମାର୍ଟିନ ନାମକ ଫରାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଜାପୁର ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ପଣ୍ଡିଚେରୀ (ପୁଦୁଚେରି) ହାସଲ କରି ସେଠାରେ ୟୁରୋପୀୟ ସୈନ୍ୟ ଏବଂ ପାଞ୍ଚଶହ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧରୀତିରେ ଶିକ୍ଷାଦେଲେ । ପଣ୍ଡିଚେରୀ (ପୁଦୁଚେରି) ଫରାସୀମାନଙ୍କ ସାମରିକ ଶିବିରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା । ପରେ ଫ୍ରାନ୍ସ୍‌ର ବିଚକ୍ଷଣ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ଡ୍ୟୁପ୍ଲେ ଚନ୍ଦନନଗରର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେ ଅନୁଭବ କଲେ ଯେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତିହତ କରି ପାରିଲେ ଭାରତରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରିବା ସମ୍ଭବ ହେବ । ଫଳରେ ଇଂରେଜ ଓ ଫରାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜନୈତିକ ସଂଘର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ।

(ଡ୍ୟୁପ୍ଲେ)

ବଣିକ ଗୋଷ୍ଠୀ ସଂଘର୍ଷ – ଭାରତରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ଓ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବା ପାଇଁ ଇଂରେଜ ଓ ଫରାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘର୍ଷର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସଂଘର୍ଷ କର୍ଣ୍ଣାଟକ ରାଜ୍ୟରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ତାମିଲନାଡୁ ରାଜ୍ୟରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ (ଚେନ୍ନାଇ) ଓ ଫରାସୀମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଗ ପଣ୍ଡିଚେରୀ (ପୁଦୁଚେରି)ରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ନିଜର ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିବାପାଇଁ ଉଭୟ ଚେଷ୍ଟିତ ହେଲେ ଓ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ।

ପ୍ରଥମ କର୍ଣ୍ଣାଟସମର (୧୭୪୦-୧୭୪୮)– ଅଷ୍ଟ୍ରିଆର ଉତ୍ତରାଧିକାର ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଯୁଦ୍ଧ ଇଉରୋପରେ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଇଂରେଜ ଓ ଫରାସୀ ଦୁଇ ବିପରୀତ ପକ୍ଷ ଭାବେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ତାହାର ପ୍ରଭାବ ଭାରତରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଇଂରେଜମାନେ ପ୍ରଥମେ ଫରାସୀମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଗ ପଣ୍ଡିଚେରୀ (ପୁଦୁଚେରି) ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଫରାସୀ ସେନାବାହିନୀକୁ ଡ୍ୟୁପ୍ଲେ ପରିଚାଳନା କରି ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ହଟାଇ ଦେଇ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଗ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ (ଚେନ୍ନାଇ) ଅଧିକାର କଲେ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ୟୁରୋପରେ ଇଂରେଜ ଓ ଫରାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିଚୁକ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଚୁକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ଭାରତରେ ଫରାସୀ ଓ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦହେଲା । ଡ୍ୟୁପ୍ଲେ ବାଧହୋଇ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ମାନ୍ଦ୍ରାଜ (ଚେନ୍ନାଇ) ଫେରାଇ ଦେଲେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ କର୍ଣ୍ଣାଟସମର (୧୭୫୦-୧୭୫୪)– ଶାନ୍ତିଚୁକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ଭାରତରେ ଇଂରେଜ ଓ ଫରାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶତ୍ରୁତାର ଅବସାନ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ହାଇଦ୍ରାବାଦ ଓ କର୍ଣ୍ଣାଟକର ନବାବ ପଦପାଇଁ ସେମାନେ ପୁଣି ସଂଘର୍ଷରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । କର୍ଣ୍ଣାଟକର ନବାବ ପଦପାଇଁ ଇଂରେଜମାନେ ଅନୱାରଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିବା ବେଳେ ଫରାସୀମାନେ ଚନ୍ଦାସାହେବଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିଲେ । ଫଳରେ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ଅନୱାରଉଦ୍ଦିନ ପରାସ୍ତ ଓ ନିହତ ହେଲେ । ଚନ୍ଦାସାହେବ କର୍ଣ୍ଣାଟକର ନବାବ ହେଲେ । ଏଣେ ହାଇଦ୍ରାବାଦର ସିଂହାସନ ପାଇଁ ନିଜାମଙ୍କ ପୁତ୍ର

ନାସିରଜଙ୍ଗ ଓ ନାତି ମୁଜାଫରଜଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ କନ୍ଦଳ ଲାଗିଥିଲା । ଇଂରେଜମାନେ ନାସିରଜଙ୍ଗଙ୍କୁ ଓ ଫରାସୀମାନେ ମୁଜାଫରଜଙ୍ଗଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରି ଯୁଦ୍ଧରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ଫରାସୀ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଡ୍ୟୁପ୍ଲେଙ୍କ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରରେ ନାସିରଜଙ୍ଗ ପରାସ୍ତ ଓ ନିହତ ହେଲେ । ମୁଜାଫରଜଙ୍ଗ ହାଇଦ୍ରାବାଦର ନିଜାମ ହେଲେ । ଫଳରେ ଭାରତରେ ଫରାସୀ ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧିପାଇଲା । ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଶକ୍ତି ଲୋପ ପାଇଲା । ଏହି ସମୟରେ ଇଂରେଜର ଚତୁର ବିଚକ୍ଷଣ ଯୁବକ କ୍ଲାଇବ୍ ଇଂରେଜ ସେନାବାହିନୀର ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କଲେ । କ୍ଲାଇବ୍‌ଙ୍କ ପରିଚାଳନାରେ ଇଂରେଜ ସେନାବାହିନୀ କର୍ଣ୍ଣାଟକର ରାଜଧାନୀ ଆର୍କଟ ଅଧିକାର କଲେ । ଅନୱାରଉଦ୍ଦିନଙ୍କ ପୁତ୍ର ମହମ୍ମଦ ଅଲ୍ଲୀଙ୍କୁ କର୍ଣ୍ଣାଟକର ନବାବ କରାଇଲେ । କ୍ଲାଇବ୍‌ଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ବୃଦ୍ଧି ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ଫ୍ରାନ୍ସର ସରକାର ଡ୍ୟୁପ୍ଲେଙ୍କୁ ଫ୍ରାନ୍ସକୁ ଫେରାଇ ନେଲେ । ଡ୍ୟୁପ୍ଲେ ଭାରତରୁ ବିଦାୟ ନେଲାପରେ ଫରାସୀମାନଙ୍କ କ୍ଷମତା ଲୋପପାଇଲା ।

(କ୍ଲାଇବ୍)

ତୃତୀୟ କର୍ଣ୍ଣାଟ ସମର – (୧୭୫୮)– ୧୭୫୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଉରୋପରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ ମଧ୍ୟରେ ସପ୍ତବର୍ଷୀୟ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଲା । ଏହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଭାରତରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଲା । ଇଂରେଜ ସେନାଧକ୍ଷ କ୍ଲାଇବ୍ ୧୭୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଫରାସୀ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ଚନ୍ଦନନଗର ଅଧିକାର କଲେ । ଫରାସୀ ସରକାର ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇବା ପାଇଁ କାଉଣ୍ଟ ଡି ଲାଲୀଙ୍କୁ ଭାରତକୁ ପଠାଇଲେ । କାଉଣ୍ଟ ଡି ଲାଲୀ ୧୭୫୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେଣ୍ଟ ଡେଭିଡ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କଲେ । ୧୭୬୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରେଜ ସେନାପତି ଆୟାର କୁଟ ୱାଣ୍ଡିୱାସ ଯୁଦ୍ଧରେ ଡି ଲାଲୀଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ । ପଣ୍ଡିଚେରୀ ଓ ମାହେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହେଲା । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାର ହେଲା । ୧୭୬୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ୟୁରୋପରେ ସପ୍ତବର୍ଷ ଯୁଦ୍ଧର ସମାପ୍ତି ଘଟିବାରୁ ଫରାସୀମାନେ ସନ୍ଧି ସର୍ତ୍ତ ଅନୁଯାୟୀ ସେମାନଙ୍କ ଉପନିବେଶ ସବୁ ଫେରିପାଇଲେ । ଏହି କର୍ଣ୍ଣାଟ ସମର ପରେ ଇଂରେଜମାନେ ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇ ବଙ୍ଗଦେଶରେ କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାର ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କଲେ ।

ଭାରତୀୟ ଶାସକ ମାନଙ୍କ ସହିତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ପାଇଁ ସଂଘର୍ଷ : ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ୧୭୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନିଜକୁ ବଙ୍ଗଳାର ନବାବ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ୧୭୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୭୫୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନ କର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲେ । ସେ ୟୁରୋପୀୟ ବଣିକମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଆୟତ୍ତରେ ରଖି ପାରିଥିଲେ । ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରି ୧୭୫୬ ଅପ୍ରେଲ ମାସ ୯ ତାରିଖରେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ନାତି ସିରାଜଉଦ୍ଦୌଲା ବଙ୍ଗର ନବାବ ହେଲେ । ନବାବ ହେଲାପରେ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କୀୟମାନେ ଶତ୍ରୁତା କଲେ । ସିରାଜ ନିଜର ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରୟୋଗ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ ଓ କରଗତ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଅସହ୍ୟ କଲା । ଇଂରେଜମାନେ ତାଙ୍କ ବିନା ଅନୁମତିରେ କଲିକତାରେ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ ଓ ସମ୍ପ୍ରସାରଣ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିଚାଲିଲେ ।

(ସିରାଜଉଦ୍ଦୌଲା)

ବାଣିଜ୍ୟ ସୁବିଧାକୁ ଅପବ୍ୟବହାର କଲେ । ସିରାଜ ଏହି ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ ନ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ତାଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ଅମାନ୍ୟ କରିବାରୁ ସିରାଜ ୧୭୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କଲିକତା (କୋଲକାତା) ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ସିରାଜଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ଭୟରେ ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଡ୍ରେକ୍ ଓ ଡ୍ରେକ୍ ଙ୍କ ଅନୁଗାମୀମାନେ ନଦୀ ପାରହୋଇ ପଳାଇଲେ। ଡ୍ରେକ୍ ଓ ଡ୍ରେକ୍ ଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ହଲ୍‌ୱେଲ ନୂତନ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ହୋଇ କଲିକତା (କୋଲକାତା)ରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ସିରାଜ୍ ହଲ୍‌ୱେଲ ଓ ଆଉ କେତେଜଣଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ଆଣି ଏକ କୋଠରୀରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିଲେ । ବନ୍ଦୀମାନେ କୋଠରୀରେ ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ । ଏହା ଅନ୍ଧକୂପ ହତ୍ୟା ନାମରେ ନାମିତ ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ସିରାଜଉଦ୍ଦୌଲା ୨୫ ଜୁନ୍ ୧୭୫୬ରେ ଫୋର୍ଟ ଉଇଲିୟମ୍‌ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ୧୮ ଫୁଟ ଲମ୍ବ ଓ ୧୪ ଫୁଟ ୧୦ ଇଞ୍ଚ ପ୍ରସ୍ଥ ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ଅନ୍ଧକାର କୋଠରୀ ମଧ୍ୟରେ ୧୪୬ ଜଣ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରି ରଖିଥିଲେ । ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଉତ୍ତାପ ଓ ତୃଷାରେ ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ୧୨୩ ଜଣ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ତାହାକୁ ଇଂରେଜମାନେ "ଅନ୍ଧ କୂପ ହତ୍ୟା" ନାମରେ ନାମିତ କରିଥିଲେ ।

ସିରାଜଙ୍କ କଲିକତା ଅଧିକାର ଖବର ପାଇ କ୍ଲାଇବ ଏବଂ ଇଂରେଜ ସେନାପତି ୱାଟ୍‌ସନ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରୁ କଲିକତା (କୋଲକାତା) ଆସିଲେ । କଲିକତା (କୋଲକାତା)ରେ ପହଞ୍ଚି କ୍ଲାଇବ୍ ଚନ୍ଦନନଗର ଅଧିକାର କଲେ ଏବଂ ସିରାଜ୍‌ଙ୍କ ସହିତ ସନ୍ଧି କରିଥିଲେ । ଏହି ସନ୍ଧି ଫଳରେ ଇଂରେଜମାନେ କଲିକତାରେ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ପାଇଥିଲେ ।

ସିରାଜଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କ ସେନାପତି ମୀରଜାଫର୍ ଓ ରାୟଦୁର୍ଲଭ ସିରାଜ୍‌ଙ୍କୁ ସିଂହାସନରୁ ହଟାଇ ଦେବାପାଇଁ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କଲେ । ଏହି ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରରେ କ୍ଲାଇବ୍ ସାମିଲ ହେଲେ । କ୍ଲାଇବ୍ ସିରାଜ୍‌ଙ୍କୁ ହଟାଇ ମିର୍‌ଜାଫର୍‌ଙ୍କୁ ନବାବ କରାଇବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ ।

ପଲାସୀ ଯୁଦ୍ଧ– ଇଂରେଜ ଓ ସିରାଜଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିବା ସନ୍ଧିକୁ ସିରାଜ୍ ଅବମାନନା କରିଥିବା ଅଭିଯୋଗ କରି କ୍ଲାଇବ୍ ନବାବଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସୈନ୍ୟ ଚାଳନା କରିଥିଲେ । ଭାଗିରଥୀ ନଦୀ କୂଳରେ ପଲାସୀ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ୧୭୫୭ ଜୁନ ୨୩ ତାରିଖ ଦିନ ସିରାଜ୍ ଓ କ୍ଲାଇବ୍‌ଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୀରଜାଫର୍ ଓ ରାୟଦୁର୍ଲଭ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କଲେ । ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ନ କରି ନୀରବ ଦ୍ରଷ୍ଟାର ଅଭିନୟ କଲେ । ସିରାଜ୍ ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ସିରାଜ୍‌ଙ୍କୁ ମୁର୍ଶିଦାବାଦଠାରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଥିଲେ । ମୀରଜାଫର୍‌ଙ୍କ ପୁତ୍ର ମିରନ୍ ବନ୍ଦୀଶାଳରେ ସିରାଜ୍‌ଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ପଲାସୀଠାରେ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ ପଲାସୀ ଯୁଦ୍ଧ କୁହାଗଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧପରେ ଇଂରେଜମାନେ ମୀରଜାଫର୍‌ଙ୍କୁ ବଙ୍ଗରେ ନବାବ କରାଇଲେ ।

ମୀରଜାଫର୍ – ମୀରଜାଫର୍ ନବାବ ହେଲାପରେ କ୍ଲାଇବ୍ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ

(ମିରଜାଫର)

ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଚବିଶ ପ୍ରଗଣା ଅଞ୍ଚଳକୁ ଜମିଦାରୀ ରୂପେ ଦେଇଥିଲେ । କମ୍ପାନୀର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ବାରମ୍ବାର ଅର୍ଥ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଶୋଚନୀୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଏପରିକି ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦରମା ଦେବାପାଇଁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ କ୍ଲାଇବ୍ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଫେରିଗଲେ । ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଅଧିକ ବିଶୃଙ୍ଖଳିତ ହୋଇ ଅଧିକ ଅର୍ଥ ଲୋଭରେ ମୀରଜାଫର୍‌ଙ୍କୁ ସିଂହାସନରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରି ତାଙ୍କ ଜାମାତା ମୀର୍‌କାଶିମ୍‌ଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇଲେ ।

ମୀର୍‌କାଶିମ୍– ମୀର୍‌କାଶିମ୍ ନବାବ ହେଲାପରେ ସ୍ୱାଧୀନଭାବେ ଶାସନ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । ଇଂରେଜ ମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି ଶାସନ କରିବା ପାଇଁ ସେ ନିଜ ରାଜଧାନୀ ମୁର୍ଶିଦାବାଦ୍‌ଠାରୁ ମୁଙ୍ଗେର୍‌କୁ ଉଠାଇ ନେଇଥିଲେ । ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେତେକ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଅପସାରଣ କରିଥିଲେ । କେବଳ ଭାରତୀୟ ବଣିକମାନେ ବାଣିଜ୍ୟ କର ଦେଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କମ୍ପାନୀର ବଣିକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବାଣିଜ୍ୟ କର ଛାଡ଼ କରାଯାଇଥିଲା । ମୀର୍‌କାଶିମ୍ ଭାରତୀୟ ବଣିକମାନଙ୍କ ଉପରୁ ବାଣିଜ୍ୟ କର ଛାଡ଼କରିଦେଲେ । ଫଳରେ ଇଂରେଜ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାରରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟିହେଲା । ତେଣୁ ଇଂରେଜମାନେ ମୀର୍‌କାଶୀମ୍‌ଙ୍କୁ ନବାବ ପଦରୁ ଅପସାରଣ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ମୀର୍‌କାଶିମ୍ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲା ମୀର୍‌କାଶିମ୍‌ଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଶାହାଆଲାମ୍ ମଧ୍ୟ ମିର୍‌କାଶିମ୍‌ଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିଲେ । ଏଣୁ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଶାହାଆଲାମ୍, ଅଯୋଧ୍ୟା ନବାବ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲା ଓ ମୀର୍‌କାଶିମ୍ ମିଳିତ ହୋଇ ଇଂରେଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ।

ବକ୍‌ସାର୍ ଯୁଦ୍ଧ– ୧୭୬୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ବଙ୍ଗରନବାବ ମୀର୍‌କାଶିମ୍, ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲା ଓ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଶାହାଆଲାମ୍ ମିଳିତ ହୋଇ ବକ୍‌ସାର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଇଂରେଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧକଲେ । ଏହାକୁ ବକ୍‌ସାର୍ ଯୁଦ୍ଧ କୁହାଗଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଇଂରେଜମାନେ ବିଜୟୀ ହେଲେ । ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲା ଇଂରେଜମାନଙ୍କଠାରେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ତାଙ୍କୁ ସସମ୍ମାନେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ କରାଇଲେ । ଭାରତୀୟ ଶାସକମାନଙ୍କର ମିଳିତ ତ୍ରିଶକ୍ତି ଇଷ୍ଟ୍‌ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ସାମରିକ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହେବା ଫଳରେ ଭାରତରେ କମ୍ପାନୀ ଶାସନ ସୁଦୃଢ଼ ହେଲା ।

ଇଷ୍ଟ୍‌ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଦେଖାଦେଲା । କମ୍ପାନୀକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବେ ପରିଚାଳନା କରିବାପାଇଁ କ୍ଲାଇବ୍‌ଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ବଙ୍ଗର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତି ଦିଆଗଲା । ୧୭୬୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କ୍ଲାଇବ୍ ବଙ୍ଗର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ପ୍ରଥମେ ସେ ବାହ୍ୟ ଓ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ । କ୍ଲାଇବ୍ ପ୍ରଥମେ କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କ ଏଜେନ୍‌ସି ପ୍ରଥା ରଦ୍ଦକଲେ । କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ସଦସ୍ୟମାନେ କିମ୍ବା କର୍ମଚାରୀମାନେ କୌଣସି ଉପହାର କିମ୍ବା ସୁବିଧା ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆଇନ କଲେ । କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଅବୈଧ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟକୁ ବନ୍ଦକରି ଦେଇଥିଲେ । ସାମରିକ କର୍ମଚାରୀମାନେ ପାଉଥିବା ଭତ୍ତା ପ୍ରଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଗଲା ।

ବକ୍‌ସାର୍ ଯୁଦ୍ଧପରେ କ୍ଲାଇବ୍ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କ ସହିତ ୧୭୬୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏକ ଚୁକ୍ତି ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିଥିଲେ । ଏହି ଚୁକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ କୋରା ଓ ଆଲ୍ଲାହାବାଦ ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀକୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କଲେ । ଯୁଦ୍ଧର କ୍ଷତି ପୂରଣ ବାବଦ ନବାବ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ପଚାଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ରାଜି ହେଲେ । ନିଜର ନିରାପତ୍ତାର ଦାୟିତ୍ୱ ପାଇଁ ନବାବଙ୍କୁ ନିଜ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ରଖିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏହାଫଳରେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । କ୍ଲାଇବ ଚୁକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଶାହାଆଲାମ୍‌ଙ୍କ ଠାରୁ ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ଦେୱାନୀ ଲାଭ କଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ ଭାର କମ୍ପାନୀ ନିଜ ହାତକୁ ନେଲା ।

ଦ୍ୱୈତଶାସନ– ବକ୍‌ସାର ଯୁଦ୍ଧପରେ ଇଂରେଜମାନେ ବଙ୍ଗର ପ୍ରକୃତ ଶାସକ ହେଲେ । କ୍ଲାଇବ୍ ବଙ୍ଗର ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଇଦେଲେ । ବଙ୍ଗର ନବାବଙ୍କ ହାତରେ ଶାସନ ଓ ବିଚାର ବିଭାଗ ରହିଲା । କମ୍ପାନୀ ହାତରେ ସାମରିକ ଓ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ ଦାୟିତ୍ୱ ରଖାଗଲା । ଏହାକୁ ଦ୍ୱୈତଶାସନ କୁହାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଦ୍ୱୈତଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାଦ୍ୱାରା ଶାସନଗତ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଦେଖାଗଲା । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବଢ଼ିଗଲା । ଏହା ସହିତ ବଙ୍ଗରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଲା । ଏଥିରେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ୧୭୭୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଦ୍ୱୈତଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରାଯାଇଥିଲା ।

ପଲାସୀଯୁଦ୍ଧ ଓ ବକ୍‌ସାରଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଭାରତରେ ଇଂରେଜ ମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ସେମାନେ ଭାରତର ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାର କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ନିଜର କ୍ଷମତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କଲେ ।

ପ୍ରଥମ ମହୀଶୂର ସମର – ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ମହୀଶୂର ଏକ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟଥିଲା । ୧୭୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାଇଦର ଅଲ୍ଲୀ ଏହାର ଶାସକଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ପଡ଼ୋଶୀ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ଫଳରେ ମରହଟ୍ଟା ଓ ହାଇଦ୍ରାବାଦର ନିଜାମ, ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ହାଇଦର୍ ଅଲ୍ଲୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ୧୭୬୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ହାଇଦର୍ ଅଲ୍ଲୀ ମିଳିତ ବାହିନୀକୁ ପରାସ୍ତ କଲେ । ଫଳରେ ୧୭୬୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରେଜ ବାଧ୍ୟହୋଇ ହାଇଦର୍ ଅଲ୍ଲୀଙ୍କ ସହ ସନ୍ଧି କଲେ । ଏହି ସନ୍ଧି ସର୍ତ୍ତ ଅନୁଯାୟୀ ଉଭୟ ଉଭୟଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଲା ।

(ହାଇଦର୍ ଅଲ୍ଲୀ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ମହୀଶୂର ସମର – ସନ୍ଧି ସର୍ତ୍ତ ଅନୁଯାୟୀ ଇଂରେଜମାନେ ହାଇଦର୍ ଅଲ୍ଲୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ହାଇଦର୍ ଅଲ୍ଲୀ କର୍ଣ୍ଣାଟକ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ସମୟରେ ଇଂଲଣ୍ଡର କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ବେରିଂ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟ ନେଇ ହାଇଦରଙ୍କୁ ପ୍ରତିରୋଧ କଲେ;

(ଟିପୁ ସୁଲତାନ୍)

ହାଇଦରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଟିପୁ ସୁଲତାନ କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ବେରିଂଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଆର୍କଟ ଅଧିକାର କଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ହାଇଦରଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ମାହେ ନାମକ ଫରାସୀ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠିକୁ ଦଖଲ କରିବାରୁ ହାଇଦର୍ ଅଲ୍ଲୀ ଓ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଥିବା ସମୟରେ ୧୭୮୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାଇଦର୍ ଅଲ୍ଲୀ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ସୁଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ଟିପୁ ସୁଲତାନ ଇଂରେଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲୁରଖିଲେ । ଟିପୁ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ବ୍ରିଗେଡ଼ିୟର ମାଥ୍ୟୁସ ଓ ତାଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କଲେ । ଇଂରେଜ ଓ ଟିପୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଶାନ୍ତି ଚୁକ୍ତି ହେଲା । ଏହି ଚୁକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ହରାଇଥିବା ରାଜ୍ୟ ଫେରିପାଇଲେ ।

ତୃତୀୟ ମହୀଶୂର ଯୁଦ୍ଧ – ଟିପୁସୁଲତାନଙ୍କ ଶକ୍ତି ଓ କ୍ଷମତା ଦେଖି ନିଜାମ୍ ଓ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଭୟକରି ଇଂରେଜ ସହିତ ମେଣ୍ଟକଲେ । ୧୭୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଟିପୁ ଇଂରେଜଙ୍କ ମିତ୍ର ରାଜ୍ୟ ତ୍ରିବାଙ୍କୁଡ଼ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ଇଂରେଜମାନେ ଟିପୁଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧକଲେ । କର୍ଣ୍ଣୱାଲିସ ଏକ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ନେଇ ଟିପୁଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗା ପଟ୍ଟନମ୍ ଅଧିକାର କଲେ । ଟିପୁ ବାଧ୍ୟହୋଇ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସହିତ ସନ୍ଧି କଲେ । ଏହାକୁ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗା ପଟ୍ଟନମ୍ ସନ୍ଧି କୁହାଗଲା । ଏହି ସନ୍ଧିର ସର୍ତ୍ତ ଅନୁଯାୟୀ ଟିପୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଅଂଶ ଇଂରେଜ, ମରହଟ୍ଟା ଓ ନିଜାମଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ।

ଚତୁର୍ଥ ମହୀଶୂର ଯୁଦ୍ଧ– ଟିପୁ ନିଜ ପରାଜୟର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ନିଜର ସୈନ୍ୟବାହିନୀକୁ ଫରାସୀ ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ତାଲିମ ଦେଇ ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରାଇଥିଲେ । ୧୭୯୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ୱେଲେସ୍‌ଲି ମରହଟ୍ଟା ଓ ନିଜାମଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ପୁନରାୟ ଟିପୁଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଟିପୁ ସାହସର ସହିତ ଲଢ଼େଇ କଲେ । ୧୭୯୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଟିପୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ନିହତ ହେଲେ ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ଟିପୁ ସୁଲତାନ୍ ଜଣେ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ବୀରପୁରୁଷ, ସୁଶାସକ ଏବଂ ପ୍ରବୀଣ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ବୀରତ୍ୱ ଓ ସାହସିକତା ପାଇଁ ସେ "ମହୀଶୂରର ବାଘ" ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ପରେ ମହୀଶୂର ରାଜ୍ୟ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲା । ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଜିଲ୍ଲାଗୁଡ଼ିକ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ହେଲା । ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବର କେତେକ ଜିଲ୍ଲା ନିଜାମଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ମିଶିଲା । ମରହଟ୍ଟାମାନେ ମହୀଶୂର ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଅଂଶରୁ କିଛି ପାଇଥିଲେ । ଏହାପରେ ଇଂରେଜମାନେ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ ଜୟକରି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କଲେ ।

ଇଂରେଜମାନେ ମରହଟ୍ଟା ଶକ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ବିବାଦର ସୁଯୋଗ ନେଲେ । ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଗାଇକ୍‌ୱାଡ଼, ଭୋଁସଲା, ସିନ୍ଧିଆ ଓ ହୋଲ୍‌କାର୍ ବଂଶ ଧରି ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କଳହରେ ଲିପ୍ତଥିଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ଏହି ସୁଯୋଗରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧ କରି ମରହଟ୍ଟା ଶକ୍ତିକୁ ଧ୍ୱଂସକଲେ ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :

ଟିପୁ ସୁଲତାନଙ୍କ ବୀରତ୍ୱ ଓ ସାହସ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧିକ ବହି ପଢ଼ି ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କର ।

ସାମନ୍ତ ସନ୍ଧି ପ୍ରଥା– ଭାରତୀୟ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ୱେଲେସ୍‌ଲି ଏକ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳନ କଲେ । ତାହାକୁ ସାମନ୍ତ ସନ୍ଧି ବା ଅଧୀନତାମୂଳକ ମିତ୍ରତା କୁହାଯାଏ । ଏହି ସନ୍ଧିର ସର୍ତ୍ତ ଅନୁଯାୟୀ; ଯେଉଁ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ରାଜା ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ସେମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ମିତ୍ରହୋଇ ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିବେ; ସେମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଅନୁମତି ନନେଇ କୌଣସି ଦେଶୀୟ କିମ୍ବା ବିଦେଶୀ ଶକ୍ତି ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରଖି ପାରିବେ ନାହିଁ; ସାମନ୍ତ ସନ୍ଧି ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ରାଜ୍ୟ ନିଜ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଦଳେ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟକୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ରଖିବେ; ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ, ସେହି ଖର୍ଚ୍ଚ ବାବଦକୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟରୁ ଏକ ଅଂଶ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଦେବେ ।

ପ୍ରଥମେ ହାଇଦ୍ରାବାଦର ନିଜାମ୍ ଏହି ସନ୍ଧି ଗ୍ରହଣ କଲେ । ପରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ ସାମନ୍ତସନ୍ଧି ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜ ରାଜ୍ୟର ଏକ ଅଂଶ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ସେହିପରି ଭୋଁସଲା ଓ ସିନ୍ଧିଆ ଏହି ସନ୍ଧି ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜ ରାଜ୍ୟରୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଅଂଶ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ତାଞ୍ଜୋର, ସୁରଟ, ରାଜପୁତାନା ଅଞ୍ଚଳର ଯୋଧପୁର, ଜୟପୁର ଓ ଉଦୟପୁର

ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟର ଶାସକମାନେ ସାମନ୍ତସନ୍ଧି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଫଳରେ ସେମାନେ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇଥିଲେ ।

ରାଜ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱଲୋପନୀତି– ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ ଲର୍ଡ଼ ଡେଲହାଉସୀ ଜଣେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଶାସକଥିଲେ । ଭାରତରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବା ପାଇଁ ଏକ ନୂତନ ପନ୍ଥା ପ୍ରୟୋଗ କଲେ । ତାହା ରାଜ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱଲୋପନୀତି ନାମରେ ନାମିତ । କୌଣସି ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଅପୁତ୍ରିକ ଥିଲେ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ରାଜାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ରୂପେ ରାଜା ହେଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ନୀତି ଅନୁସାରେ କୌଣସି ଅପୁତ୍ରିକ ରାଜା ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଲା । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଇଂରେଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଲା। ଏହି ନୀତି ଅନୁସାରେ ସତାରା, ଝାନ୍‌ସୀ, ନାଗପୁର, ସମ୍ବଲପୁର, ଜୈତ୍‌ପୁର ପ୍ରଭୃତି ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଇଂରେଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା :

ନିୟାମକ ଆଇନ୍ – (୧୭୭୩) ଇଂରେଜ ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାରତରେ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କଲେ ଏବଂ ମନଇଚ୍ଛା ଶାସନ ଚଳାଇଲେ । ଏହାକୁ ବ୍ରିଟିଶ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟ ସହ୍ୟକରିପାରିଲା ନାହିଁ । ୧୭୭୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଲର୍ଡ ନର୍ଥ୍ ଭାରତର କମ୍ପାନୀ ଶାସନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ପାଇଁ ଏକ ଆଇନ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟରେ ଗୃହୀତ କରାଇନେଲେ । ତାହାକୁ ରେଗୁଲେଟିଂ ଆକ୍ଟ ବା ନିୟାମକ ଆଇନ୍ କୁହାଯାଏ । ଏଥିରେ ଉଲ୍ଲେଖଥିଲା ଯେ ବଙ୍ଗର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଇଂରେଜ ଶାସିତ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ ବା ବଡ଼ଲାଟ ହେବେ; ବମ୍ବେ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ; ବଡ଼ଲାଟଙ୍କୁ ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଚାରିଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ଶାସନ ପରିଷଦ ବା କାଉନସିଲ ଗଠିତ ହେବ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇବେ । ଏହି ଆଇନ୍ ଅନୁଯାୟୀ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦୋଷତ୍ରୁଟିର ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ କଲିକତା (କୋଲକାତା) ଠାରେ ଏକ ସୁପ୍ରିମ୍‌କୋର୍ଟ୍ ସ୍ଥାପନ କରାଗଲା ଏବଂ ଭାରତ ଶାସନର ସମସ୍ତ ଖବର ବିଲାତ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟକୁ ଜଣାଇବା ପାଇଁ କମ୍ପାନୀକୁ ବାଧ କରାଗଲା ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ପୁରାତନ	**ପରିବର୍ତ୍ତିତ ନାମ**
ପୁନା	ପୁଣେ
ତ୍ରିଭେନ୍ଦ୍ରମ୍	ଥିରୁଅନନ୍ତପୁରମ୍
କୋଚିନ୍	କୋଚି
ବାଙ୍ଗାଲୋର	ବେଙ୍ଗାଲୁରୁ

ପିଟ୍‌ଙ୍କ ଭାରତ ଶାସନ ଆଇନ (୧୭୮୪)- ନିୟାମକ ଆଇନ୍‌ରେ କେତେକ ଦୋଷତ୍ରୁଟି ରହିଯାଇଥିଲା । ତାର ସୁଯୋଗରେ ୱାରେନ୍ ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗସ୍ ଭାରତରେ ମନଇଚ୍ଛା ଶାସନ ଚଳାଇଲେ । ନାନା ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଚାଲିଲେ । ସେହି ତ୍ରୁଟିକୁ ସୁଧାରିବା ପାଇଁ ବିଲାତ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଉଇଲିୟମ ପିଟ୍ ସାହେବ ଏକ ଆଇନ କଲେ । ତାହା ପିଟ୍‌ଙ୍କ ଭାରତ ଶାସନ ଆଇନ୍ ନାମରେ ନାମିତ । ଏହି ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ବିଲାତରେ ବୋର୍ଡ଼ ଅଫ୍ କଣ୍ଟ୍ରୋଲ୍ ବା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ପରିଷଦ ଗଠନ କରାଗଲା । ବିଲାତର ମନ୍ତ୍ରୀ ପରିଷଦରୁ ଜଣକୁ ତାହାର ସଭାପତି ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲା । ଏହି ବୋର୍ଡ଼ ଅଫ୍ କଣ୍ଟ୍ରୋଲ୍ ହାତରେ ଭାରତ ଶାସନର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କ୍ଷମତା ରହିଲା । ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲଙ୍କ କ୍ଷମତା ବଢ଼ାଇ ଦିଆଗଲା । ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବାକୁ ଏକ ସଭା ରହିଲା । ଏହି ସଭାରେ ତିନିଜଣ ସଭ୍ୟ ରହିଲେ । ବମ୍ବେ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ଉପରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ରହିଲା । ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟର କ୍ଷମତା ପରିସର ସ୍ପଷ୍ଟ କରାଗଲା । ଏହି ଆଇନଦ୍ୱାରା ଇଂରେଜ ସରକାର ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିପାରିଥିଲେ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟିକ ସଂସ୍ଥାରୁ ଭାରତରେ ଶାସକ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :

ବର୍ତ୍ତମାନର ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ତାମିଲନାଡୁ, କର୍ଣ୍ଣାଟକ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଶାସନ କାଳରେ କେଉଁ ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ, ତାହା ସଂଗ୍ରହ କର ।

ଆମେ କ'ଣ ଶିଖିଲେ ?

- ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପତନ ଫଳରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କର ଉତ୍‌ଥାନ
- ନାଦିରଶାହଙ୍କ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ ଏବଂ ଲୁଣ୍ଠନ
- ତୃତୀୟ ପାନିପଥ ଯୁଦ୍ଧରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ପରାସ୍ତ ଏବଂ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନ ଆଶା କ୍ଷୀଣ
- ଭାରତରେ କମ୍ପାନୀ ଶାସନର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ
- ଭାସ୍କୋଡ଼ାଗାମାଙ୍କ ଜଳପଥ ଆବିଷ୍କାର ଫଳରେ ନୌବାଣିଜ୍ୟ ସୁଗମ
- କ୍ରମେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ, ଓଲନ୍ଦାଜ, ଦିନାମାର, ଇଂରେଜ ଓ ଫରାସୀମାନଙ୍କର ଭାରତରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ
- ଫରାସୀର ଫ୍ରାଙ୍କୋ ଏ ମାର୍ଟିନ୍ ଏବଂ ଡୁ୍ୟପ୍ଲେଙ୍କର ଯଥାକ୍ରମେ ପଣ୍ଡିଚେରୀ ଓ ଚନ୍ଦନନଗର ଅଧିକାର
- ସିରାଜଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରୟୋଗ ଓ ଅନ୍ଧକୂପ ହତ୍ୟା
- ସେନାପତି ମିରଜାଫର୍ ଏବଂ ରାୟ ଦୁର୍ଲଭଙ୍କ ସିରାଜଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା
- ଟିପୁ ସୁଲତାନଙ୍କ ଅସାଧାରଣ ବୀରତ୍ୱ ଏବଂ ସାହସିକତା

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍ତର ପ୍ରାୟ ୭୫ଟି ଶବ୍ଦରେ ଲେଖ ।

(କ) ନାଦିରଶାହ କେବେ ଓ କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ? ସେ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କରି କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ? ସେ ଭାରତରୁ ନିଜ ଦେଶକୁ କ'ଣ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ ?

(ଖ) ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନଙ୍କ ଭାରତ ଆଗମନ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ସ୍ଥାପନ ଉପରେ ଧାରଣା ଦିଅ ।

(ଗ) ଫରାସୀ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଭାରତରେ କିପରି ସ୍ଥିତି ସୁଦୃଢ଼ କରି ପାରିଥିଲା ?

(ଘ) ଦ୍ୱିତୀୟ କର୍ଣ୍ଣାଟକ ସମର ଉପରେ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କର ।

(ଙ) ମୀରକାଶିମ୍ କିପରି ବଙ୍ଗର ନବାବ ହେଲେ ଓ କେଉଁ କାରଣ ଯୋଗୁ ଇଂରେଜମାନେ ତାଙ୍କୁ ନବାବ ପଦରୁ ଅପସାରଣ କରିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ ?

(ଚ) ସାମନ୍ତ ସନ୍ଧି କିଏ କେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ? ଏହାର ସର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକ କ'ଣଥିଲା ଓ କେଉଁମାନେ ଏହି ସନ୍ଧି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ?

(ଛ) ରାଜ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱଲୋପନୀତି କିଏ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ? ଏହି ନୀତିରେ କି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା ଓ କେଉଁ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଏଥିରେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ?

(ଜ) "ପିଟ୍‌ଙ୍କ ଭାରତ ଶାସନ ଆଇନ" ସମ୍ପର୍କରେ ଧାରଣା ଦିଅ ।

୨ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍ତର ପ୍ରାୟ୨୦ ଗୋଟି ଶବ୍ଦରେ ଲେଖ ।

(କ) ଅମୀରମାନେ କେଉଁ କେଉଁ ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ? ସେମାନେ କେଉଁ ଫାଇଦା ହାସଲ କରୁଥିଲେ ?

(ଖ) ଯୋଧପୁରର ରାଜା ଅଜିତ୍ ସିଂହ କେଉଁ କେଉଁ ରାଜ୍ୟର ଶାସନ କର୍ତ୍ତା ହେଲେ ? ସେ କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳର ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ?

(ଗ) କେଉଁ ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ଥିଲା ? କେଉଁଗୁଡ଼ିକ ୧୯୬୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କ ଅଧିକାରରେ ରହିଥିଲା ?

(ଘ) ଇଂରେଜ ଓ ଫରାସୀମାନେ କେଉଁ ସ୍ଥାନ ମାନଙ୍କରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ?

(ଙ) ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ କେବେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ? ତାଙ୍କ ପରେ କିଏ ବଙ୍ଗର ଶାସକ ହୋଇଥିଲେ ?

(ଚ) ପଲାସୀ ଯୁଦ୍ଧରେ କିଏ ପରାଜିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବନ୍ଦୀକରି ରଖାଯାଇଥିଲା ?

(ଛ) କେଉଁ ଆଇନ ବଳରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରି ପାରିଥିଲା ? ଏହା କେଉଁ ଆଇନର ଦୋଷତ୍ରୁଟିକୁ ସୁଧାରିବା ପାଇଁ କରାଯାଇଥିଲା ?

(ଜ) ଟିପୁ ସୁଲତାନ କେଉଁ ଯୁଦ୍ଧରେ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ ? ତାଙ୍କ ପରେ ମହୀଶୂର ରାଜ୍ୟର ପରିଣତି କ'ଣ ହୋଇଥିଲା ?

୩ । ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର –

(କ) ନିଜାମ୍ ଉଲ୍ ମୁଲ୍‌କ୍ ——— ର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଥିଲେ ।

(ଖ) ମୟୂର ସିଂହାସନ ——— ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ।

(ଗ) ଶାହୁଜୀଙ୍କୁ ——— ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଥିଲେ ।

(ଘ) ୧୬୧୫ ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ——— ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜଦୂତ ଭାବେ ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ ।

(ଙ) ପଣ୍ଡିଚେରୀରେ ସାମରିକ ଶିବିର ——— ମାନେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ।

(ଚ) ଇଂରେଜ ସେନାଧକ୍ଷ ——— ଫରାସୀ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ଚନ୍ଦନନଗର ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ।

(ଛ) "ଅନ୍ଧକୂପହତ୍ୟା" ——— ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହୋଇଥିଲା ।

(ଜ) ବକ୍ସାର ଯୁଦ୍ଧପରେ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲା ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀକୁ ——— ଓ ——— ହସ୍ତାନ୍ତର କରିଥିଲେ ।

(ଝ) ହାଇଦର ଅଲ୍ଲୀ ——— ଖ୍ରୀ.ଅ.ରେ ମହୀଶୂର ଶାସକ ହେଲେ ।

(ଞ) ୱେଲ୍‌ସଲି ——— ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳନ କରିଥିଲେ ।

୪ । ରେଖାଙ୍କିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନକରି ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନ କର ।

(କ) <u>ଟିପୁ ସୁଲତାନ</u> କର୍ଣ୍ଣେଲ ବେରିଂଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଶ୍ରୀରଙ୍ଗାପଟ୍ଟନମ୍ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ।

(ଖ) <u>ନିୟାମକ ଆଇନ୍</u> ଭାରତ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା ।

(ଗ) <u>ନାଦିର ଶାହଙ୍କୁ ମୋଗଲ ସେନା</u> ଲାହୋର ଠାରେ ପ୍ରତିରୋଧ କରିଥିଲେ ।

(ଘ) <u>ଫୋର୍ଟ ସେଣ୍ଟଜର୍ଜ</u> କଲିକତାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

(ଙ) <u>ୱାଜିର ପଦବୀ</u> ମୋଗଲ ଶାସନ କାଳରେ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟକାରୀଙ୍କୁ ବୁଝାଉଥିଲା ।

୫ । କ' ସ୍ତମ୍ଭର ଶବ୍ଦ ସହିତ ଖ' ସ୍ତମ୍ଭର ଶବ୍ଦ ମିଳନ କର ।

'କ' ସ୍ତମ୍ଭ	**'ଖ' ସ୍ତମ୍ଭ**
ତାରାବାଈ	ପାରସ୍ୟର ଶାସକ
ଏଲିଜାବେଥ୍	ସେନାପତି
ଡୁପ୍ଲେ	କୋହ୍ଲାପୁରର ଶାସିକା
ନାଦିରଶାହ	ଇଂଲଣ୍ଡର ଶାସିକା

୬ । ନିମ୍ନ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଉତ୍ତରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ବାଛି ଲେଖ ।

(କ) "କୁଲି ଖାଁ" ଉପାଧି କିଏ ପାଇଥିଲେ ?

(i) ନାଦିରଶାହ (ii) ନିଜାମ-ଉଲ୍ ମୁଲକ

(iii) ସାଦତ୍ ଖାଁ (iv) ଚେଙ୍ଗିଜ୍ ଖାଁ

(ଖ) ଶିଖ୍‌ମାନେ କେତୋଟି ସଂଘରେ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥିଲେ ।

(i) ୧୧ (ii) ୧୨ (iii) ୧୩ (iv) ୧୪

(ଗ) ପ୍ରଥକ କର୍ଣ୍ଣାଟ ସମରର ସମୟ ସୀମା କେତେ ?

(i) ୧୭୪୦-୧୭୪୮

(ii) ୧୭୫୦-୧୭୫୪

(iii) ୧୭୫୮-୧୭୬୦

(iv) ୧୭୫୭-୧୭୬୦

(ଘ) "ମହୀଶୂରର ବାଘ" ନାମରେ କିଏ ପରିଚିତ ?

(i) ରବର୍ଟ କ୍ଲାଇବ୍ (ii) ହାଇଦର ଅଲ୍ଲୀ

(iii) ଟିପୁ ସୁଲତାନ୍ (iv) କର୍ଣ୍ଣୱାଲିସ୍

୭ । ବନ୍ଧନୀ ମଧ୍ୟରୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ବା ସଂଖ୍ୟା ବାଛି ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର ।

(କ) ଭାରତକୁ ——— ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ।

(ଭାସ୍କୋଡ଼ାଗାମା, ଆଲବୁକାର୍କ, କଲମ୍ବସ୍, କ୍ୟାପଟେନ କୁକ୍)

(ଖ) ପଲାସୀ ଯୁଦ୍ଧରେ ——— ର ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ପାଇଁ ସିରାଜ୍‌ଉଦ୍ଦୌଲା ହାରିଲେ ।

(ମୀରକାଶିମ୍, ମିରଜାଫର, ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲା, ଶାହାଆଲାମ୍)

(ଗ) ଟିପୁ ସୁଲତାନ ——— ମସିହାରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ନିହତ ହେଲେ ।

(୧୭୯୦, ୧୭୬୧, ୧୭୯୯, ୧୮୦୦)

●